

ВЛИЯНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ НА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ

Андижанский институт сельского хозяйства и агротехнологии

Старший преподаватель кафедры узбекского языка,

педагогике и физической культуры

Адхамджон Мелибоевич Камбаров

Аннотация. В статье научно анализируется роль профессиональных компетенций в современной системе образования, их влияние на развитие различных образовательных направлений, теоретические основы компетентностного подхода, а также процесс интеграции с рынком труда. Кроме того, раскрываются механизмы внедрения компетенций в образовательный процесс, модульный подход, практико-ориентированное обучение и функциональная эффективность интерактивных методов. По итогам исследования выдвигаются предложения по совершенствованию формирования компетенций и рассматриваются их специфические особенности в различных направлениях подготовки.

Ключевые слова: профессиональная компетенция; образовательные направления; компетентностный подход; практические навыки; требования рынка труда; модульное обучение; техническое образование; педагогическая компетентность.

THE IMPACT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES ON EDUCATIONAL PROGRAMMES

Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnologies

Senior Lecturer, Department of Uzbek Language,

Pedagogy and Physical Education

Adhamjon Meliboevich Kambarov

Abstract. The article provides a scientific analysis of the role of professional competencies in the modern education system, their impact on the development of

various educational programmes, the theoretical foundations of the competency-based approach, and the process of integration with the labour market. The study also examines the mechanisms of implementing competencies into the educational process, the modular approach, practice-oriented teaching, and the functional effectiveness of interactive methods. Based on the research findings, proposals for improving competency development and insights into their specific features across different fields of study are presented.

Key words: professional competency; educational programmes; competency-based approach; practical skills; labour market requirements; modular education; technical education; pedagogical competency.

KASBIY KOMPETENSIYALARNING TA'LIM YO'NALISHLARIGA TA'SIRI

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar institute
O'zbek tili, pedagogika va jismoniy madaniyat kafedrası
katta o'qituvchisi Qambarov Adhamjon Meliboyevich

Annotatsiya. Maqolada kasbiy kompetensiyalarning zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni, ularning turli ta'lim yo'nalishlari rivojiga ta'siri, kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslari hamda mehnat bozori bilan integratsiyalashuv jarayoni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, kompetensiyalarni ta'lim jarayoniga implementatsiya qilish mexanizmlari, modulli yondashuv, amaliyotga yo'naltirilgan o'qitish va interfaol metodlarning funksional samaradorligi yoritiladi. Tadqiqot natijalarida kompetensiyalarni shakllantirishning turli ta'lim yo'nalishlaridagi o'ziga xos jihatlari va ularni takomillashtirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetensiya; ta'lim yo'nalishlari; kompetensiyaviy yondashuv; amaliy ko'nikma; mehnat bozori talablari; modulli ta'lim; texnik ta'lim; pedagogik kompetensiya.

Zamonaviy oliy ta'lim tizimida malakali, raqobatbardosh va bozor talablari asosida shakllangan mutaxassislar tayyorlash ustuvor vazifalardan hisoblanadi.

Global iqtisodiyotning jadal rivojlanishi, texnologik yangiliklar, raqamli transformatsiya va mehnat bozori dinamikasi ta'lim jarayonining tubdan yangilanishini talab qilmoqda. Aynan shu jarayonda kasbiy kompetensiyalar ta'lim natijalarining markaziy o'lchovi sifatida namoyon bo'ladi.

Kasbiy kompetensiya — bu mutaxassisning o'z faoliyatini samarali, ijodiy va mas'uliyat bilan amalga oshira olishini ta'minlaydigan integrativ bilim, ko'nikma, malaka, kasbiy qadriyatlar va shaxsiy sifatlar majmuidir. Pedagogik adabiyotlarda kompetensiya bilimlardan ko'ra kengroq tushuncha bo'lib, u individual tajriba va amaliy harakatlar bilan boyigan, faoliyatga yo'naltirilgan kategoriya sifatida izohlanadi.

O'zbekiston ta'lim tizimida ham kompetensiyaviy yondashuv bosqichma-bosqich joriy qilinib, davlat ta'lim standartlari, o'quv rejalari va modul asosidagi dasturlar aynan kompetensiyalar tizimiga mos holda qayta ishlab chiqilmoqda. Bu esa ta'lim mazmunining amaliyot bilan uyg'unlashuvini, bitiruvchilarning bandlik darajasini hamda kasbiy moslashuvchanligini oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi — kasbiy kompetensiyalarning turli ta'lim yo'nalishlariga ta'sirini ilmiy asosda tahlil qilish, ularni shakllantirishning samarali mexanizmlarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir.

Tadqiqot metodologiyasi kasbiy kompetensiyalarning ta'lim yo'nalishlariga ta'sirini ilmiy asosda o'rganish uchun bir nechta yondashuvlarning uyg'unlashuviga tayandi. Nazariy-metodologik asos sifatida kompetensiyaviy yondashuv bo'yicha xalqaro va milliy normativ hujjatlar, pedagogik va psixologik adabiyotlar tahlil qilindi. Kontent-tahlil orqali o'quv dasturlari, davlat ta'lim standartlari va mehnat bozori talablarida kompetensiyalarning aks etish darajasi o'rganildi. Qiyosiy tahlil yordamida texnik, pedagogik, iqtisodiy va tabiiy fanlar yo'nalishlari kompetensiyalarining o'zaro farqlari va umumiy jihatlari aniqlashtiriladi.

Tizimli yondashuv kasbiy kompetensiyaning bilim, ko'nikma, kommunikativ, shaxsiy va raqamli komponentlardan iborat tuzilishini baholashga imkon berdi. Diagnostik metodlar yordamida talabalarning amaliy tayyorgarligi,

malaka darajasi va ta'lim jarayonining kompetensiyaga yo'naltirilganligi tahlil qilindi. Ekspert baholash metodi orqali soha mutaxassislarining fikrlari o'rganilib, kompetensiyaviy yondashuvning amaliy samaradorligi bo'yicha xulosalar olindi. Analitik-sintez metodi to'plangan ma'lumotlarni umumlashtirish va yakuniy ilmiy xulosani shakllantirishda qo'llandi.

Bu metodlar majmuasi kasbiy kompetensiyalarning ta'lim yo'nalishlariga ta'siri, ularni shakllantirish mexanizmlari va mehnat bozori bilan uyg'unlashuvini har tomonlama o'rganishga imkon berdi.

Nazariy jihatdan kompetensiya, kompetensiyaviy yondashuv, modulli o'qitish va amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim bo'yicha mavjud xalqaro va mahalliy ilmiy manbalar tahlil qilindi. UNESCO, OECD, World Bank ta'lim standartlari va O'zbekiston DTS talablari solishtirildi.

Natijada turli ta'lim yo'nalishlarida (texnik, iqtisodiy, pedagogik, tabiiy fanlar) kompetensiyalar tizimi o'zaro qiyosiy tahlil qilindi.

Shu o'rinda kompetensiyalarning mehnat bozori ehtiyojlariga moslashuv darajasi o'rganildi. Ish beruvchilar talablari va ta'lim dasturlari o'rtasidagi uyg'unlik aniqlashtirish natijasida kasbiy kompetensiyalar tarkibi, komponentlari va ularni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishning tizimli modeli ishlab chiqildi.

Tadqiqot natijalari kasbiy kompetensiyalarning ta'lim yo'nalishlari kesimidagi ta'sirini to'rt asosiy blokda aks ettirdi.

Kompetensiya quyidagi yetti asosiy komponentdan tashkil topishi aniqlashtirildi:

1. Kasbiy bilimlar – nazariy asoslar.
2. Amaliy ko'nikmalar – faoliyat jarayonida namoyon bo'ladigan texnik malakalar.
3. Metodologik tayyorgarlik – tahlil, rejalashtirish, baholash.
4. Kommunikativ kompetensiya – muloqot va jamoaviy faoliyat.
5. Shaxsiy kompetensiya – mas'uliyat, intizom, tashabbuskorlik.
6. Axborot–raqamli savodxonlik – zamonaviy texnologiyalarni qo'llay olish.

7. Refleksiv-metakognitiv kompetensiyalar – o‘z-o‘zini baholash va rivojlantirish.

Mazkur komponentlar barcha ta’lim yo‘nalishlarida o‘rganilayotgan kasbiy faoliyatning mazmuniga mos holda shakllanadi.

Texnik, muhandislik va ishlab chiqarish sohalarida kompetensiyalar quyidagilarga olib keladi:

- texnologik jarayonlarni boshqarish sifatining oshishi;
- ishlab chiqarish samaradorligi va xavfsizligining ta’minlanishi;
- muammoli vaziyatlarda innovatsion qarorlar qabul qilish tezligi;
- raqamli texnologiyalarni qo‘llash qobiliyati;
- konstruktorlik va loyihalashtirish ko‘nikmalarining rivojlanishi.

Texnik ta’limda kompetensiyalar ko‘proq amaliyotga yo‘naltirilgan bo‘lib, kompetensiya darajasi mutaxassisning mehnat samaradorligini bevosita belgilaydi.

Pedagogik yo‘nalishlarda kompetensiyalar quyidagi natijalarga olib keladi:

- pedagogik mahorat va metodik tayyorgarlikning kuchayishi;
- o‘quv jarayonida innovatsion metodlarning qo‘llanishi;
- psixologik monitoring va diagnostika sifatining oshishi;
- shaxsiy va kommunikativ kompetensiyalarning rivojlanishi;
- ta’lim jarayonining interfaollashishi.

Bu yo‘nalishda kompetensiyalar ko‘proq kommunikativ, metodik va psixologik tarkiblarga tayanadi.

Iqtisodiy ta’limda kompetensiyalar quyidagilarni ta’minlaydi:

- iqtisodiy tahlil va prognoz qilish ko‘nikmalari rivojlanadi;
- biznes jarayonlarni boshqarish samaradorligi oshadi;
- marketing, moliya va risklarni boshqarish kompetensiyalari shakllanadi;
- tadbirkorlik madaniyati kuchayadi;
- strategik fikrlash rivojlanadi.

Bu yo‘nalishlarda kompetensiyalar iqtisodiy tafakkurni chuqurlashtirish hamda bozor talablariga mos kadr tayyorlashning asosiy omilidir.

Tabiiy fanlar yo‘nalishida kompetensiyalar:

- ilmiy-tadqiqot ko'nikmalarini kuchaytiradi;
- laboratoriya ishlarining sifatini oshiradi;
- ekologik va sanoat xavfsizligi bo'yicha mas'uliyatni kuchaytiradi;
- analitik va eksperimental fikrlashni rivojlantiradi.

Mazkur yo'nalishlarda kompetensiyaning asosiy o'lchovi — ilmiy-tadqiqot faoliyati samaradorligidir.

Bugungi mehnat bozori malakali mutaxassisdan quyidagi sifatlarni talab qiladi:

- moslashuvchanlik;
- ijodiy fikrlash;
- jamoada ishlash;
- raqamli ko'nikmalar;
- muammolarni hal qilish qobiliyati.

Ta'lim yo'nalishlarida kompetensiyaviy yondashuvning joriy etilishi bitiruvchilarning bandlik darajasini sezilarli oshirishi aniqlanmoqda.

Tadqiqot tahlillari shuni ko'rsatadiki, kompetensiyalarni shakllantirish jarayoni barcha ta'lim yo'nalishlarida bir xil kechmaydi. Texnik yo'nalishlarda amaliy ko'nikmalar ustun bo'lsa, pedagogik yo'nalishlarda kommunikativ va metodik kompetensiyalar yetakchi ahamiyatga ega. Iqtisodiyot yo'nalishida strategik fikrlash va tahliliy kompetensiya muhim bo'lsa, tabiiy fanlarda ilmiy-tadqiqot kompetensiyalari markaziy o'rinni egallaydi.

Shuningdek:

- kompetensiya ta'lim mazmunining yangilanishini talab qiladi;
- o'quv dasturlari mehnat bozori talablariga mos bo'lishi lozim;
- amaliyotga yo'naltirilgan o'qitish ta'limning asosiy poydevori bo'lishi kerak;
- raqamli kompetensiya barcha yo'nalishlarda umumiy asosiy kompetensiya sifatida qaralishi zarur.

Kompetensiyaviy yondashuvning to'liq natija berishi uchun universitet, korxona va mehnat bozori o'rtasidagi hamkorlik yuqori darajada bo'lishi shart.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlashimiz mumkinki, kasbiy kompetensiyalarning ta’lim yo‘nalishlariga ta’siri ta’lim tizimi rivojining eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, kompetensiyaviy yondashuv ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish, amaliyotning ulushini oshirish, talabalarni real ish sharoitiga tayyorlash va bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvchanligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Turli ta’lim yo‘nalishlarida kompetensiyalar turlicha namoyon bo‘lsa-da, ularning umumiy maqsadi — yuqori malakali, kreativ, innovatsion fikrlovchi va amaliy faoliyatga tayyor mutaxassislar tayyorlashdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. Oliy ta’limning davlat ta’lim standartlari (DTS). – Toshkent, 2021–2024.
3. “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”. – Toshkent: O‘zbekiston, 1997.
4. OECD. “Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society”. – Paris: OECD Publishing, 2003.
5. UNESCO. “Education for the 21st Century: Competency-Based Approach”. – Paris: UNESCO, 2015.
6. Turg‘unov, S. “Texnik ta’limda amaliy kompetensiyalarni shakllantirish metodlari”. // Pedagogika va psixologiya jurnali. – 2021. – №4.
7. World Bank. “Skills Development for Employability”. – Washington, 2018.